

De basisschool als oefenplaats voor burgerschap

Een leerlijn debatteren

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

slo

De basisschool als oefenplaats voor burgerschap

Een leerlijn debatteren

Jeroen Bron, Mienke Langberg en Frits Bloemberg

April 2010

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

© 2010 Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Auteurs: Jeroen Bron, Mieneke Langberg (SLO), Frits Bloemberg (Het Debatbureau)

Met dank aan:

Aanvrager en ontwikkelschool OBS Het Avontuur, Almere.

De Pilotscholen: Op Dreef, Veldhoven; De Toonladder, Zwolle; De Waalse school, Rotterdam; De Wingerd, Roosendaal.

De geconsulteerde experts: Conny Boendemaker (Opleidingsdocent Pabo Almere), Johan Oude Engberink (docent Pabo Edith Stein), René leverink (docent Nederlands, Grundel College), Jimke Nicolai (Bureau Levend Leren), Mieke Smits (afdeling primair onderwijs, SLO), Liesbeth van Vemden (leerkracht groep 1/2), Coby Wilschut (leerkracht Groep 8, De Wingerd).

Eindredactie: Jeroen Bron

Informatie

SLO

Secretariaat O&A

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 666

Internet: www.slo.nl

E-mail: O&A-MT@slo.nl

AN: 7.5622.310

Inhoud

Voorwoord	5
1. Inleiding	7
1.1	Waarom leren debatteren in het onderwijs? 7
1.2	Hoe kunt u de leerlijn debatteren gebruiken? 7
1.3	Leeswijzer 8
2. Debatteren	9
2.1	Wat is debatteren? 9
2.2	Waarde van debatteren 9
2.3	Discussie en debat 10
2.4	Ingrediënten voor een debat 11
2.5	Soorten debatten 12
3. Debatteren in het onderwijs	15
3.1	Debatteren, actief burgerschap en taal 15
3.2	Burgerschap in het primair onderwijs 16
3.3	Onderwerpen voor een debat 17
3.4	Zeven bouwstenen voor leren debatteren 19
3.5	Leerdoelen debatteren 20
3.6	De rol van de leerkracht 23
3.7	Debattips 25
4. Verantwoording van het ontwikkelproces	29
4.1	Consultaties 29
4.2	Pilot 29
5. Lesactiviteiten debatteren: instructie	33

Voorwoord

In de samenleving is een groeiende interesse in onderwerpen die beschouwd kunnen worden als fundamentele elementen van de democratie: vrijheid van meningsuiting, omgaan met verschillen en conflicten, tolerantie en respect, dialoog en debat. In het onderwijs is dit merkbaar door het beroep dat op scholen gedaan wordt om een bijdrage te leveren aan actief burgerschap en sociale integratie. Er zijn tal van sprekende voorbeelden van hoe scholen hieraan vormgeven. De toenemende belangstelling voor debatteren in het onderwijs past in deze ontwikkeling. Debatteren is een voor leerlingen aansprekende manier om te werken aan de vorming tot kritische jonge burgers.

Met name in de bovenbouw van het havo en vwo maakt debatteren op veel scholen al deel uit van het curriculum. Met deze leerlijn debatteren willen we het debatteren ook inpasbaar maken in het primair onderwijs. Het materiaal is er op gericht leerkrachten in het basisonderwijs te ondersteunen bij het organiseren en ontwikkelen van het leren debatteren. Dit doen we onder andere door zicht te geven op leerdoelen voor debatteren per leerjaar en voorbeelduitwerkingen van lessen in debatteren. We hopen dat dit u zal inspireren bij het integreren van het debat als activiteit voor burgerschap.

De leerlijn debatteren is ontwikkeld door SLO en Het Debatbureau in samenwerking met Openbare Basisschool Het Avontuur in Almere. Alle lesonderdelen van dit materiaal zijn uitgevoerd op de genoemde basisschool en nabesproken met de leerkrachten. Daarnaast zijn onderdelen uitgebreid getest op OBS De Toonladder uit Zwolle, OBS De Wingerd uit Roosendaal, R.K. Basisschool Opdreef uit Veldhoven en OBS Waalse School uit Rotterdam. Ook heeft een consultatie plaatsgevonden onder docenten van opleidingen en leerkrachten van basisscholen. Wij bedanken alle betrokkenen voor hun actieve bijdragen en bruikbare suggesties. Voor vragen en opmerkingen kunt u contact opnemen met de makers van dit product.

We wensen u veel plezier met het debatteren in uw eigen klas!

Jeroen Bron (SLO)
Mieneke Langberg (SLO)
Frits Bloemberg (Het Debatbureau)

1. Inleiding

1.1 Waarom leren debatteren in het onderwijs?

Sinds 2006 zijn scholen wettelijk verplicht om aandacht te besteden aan 'actief burgerschap en sociale integratie'. SLO heeft zich de afgelopen jaren intensief beziggehouden met het ontwikkelen van uiteenlopende leerplanproducten voor actief burgerschap en sociale integratie, ofwel onderwijs dat is gericht op het stimuleren van de bereidheid (willen) en het vermogen (kunnen) om bij te dragen aan de samenleving. Leerlingen moeten in de klas, de school of buiten de school ervaringen op kunnen doen met democratische beginselen, participatie en reflectie op identiteitsontwikkeling. In de uitwerking van het SLO wordt daarom veel nadruk gelegd op het leren van ervaring. Daarbij stelt SLO dat de essentie van burgerschap wordt gevormd door drie begrippen die fundamenteel zijn voor Nederland als pluriforme, democratische samenleving en die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Het gaat om de domeinen democratie, participatie en identiteit:

- *Democratie*: in dit domein gaat het om kennis over kenmerken van de democratische rechtstaat en politieke besluitvorming, en vaardigheden en houdingen die horen bij democratische omgangsvormen.
- *Participatie*: in dit domein gaat het om kennis over mogelijkheden voor inspraak en medezeggenschap in de samenleving, en vaardigheden en houdingen die leerlingen in staat stellen en motiveren om actief mee te doen in de samenleving.
- *Identiteit*: in dit domein gaat het om het verkennen en ontwikkelen van de eigen identiteit, kennismaking met de diversiteit aan culturen en religieuze en levensbeschouwelijke opvattingen en om te leren handelen vanuit respect voor diversiteit.

Debatteren draagt bij aan de burgerschapwet en de kerndoelen door elementen daarvan op actieve wijze toe te passen ("leren door doen"). Debatteren kan vanuit verschillende invalshoeken benaderd worden: debat als spel, debat als vorm om te praten over belangrijke maatschappelijke kwesties en debat als specifieke taalvaardigheid. De leerlijn debatteren is ontwikkeld vanuit de wens vorm te geven aan burgerschap in het onderwijs. Debatteren kan daarbij als spel een rol spelen om maatschappelijke kwesties te bespreken. Leerlingen leren voor hun mening uit te komen én tegelijkertijd de mening van anderen te respecteren. Deze leerlijn debatteren richt zich dus vooral op de eerste twee benaderingen van debatteren. Dat neemt niet weg dat het goed gebruikt kan worden in aansluiting op het programma voor taal. Debatteren veronderstelt een bepaalde taalvaardigheid. Het is aan u als leerkracht om in te schatten of deze leerlijn aansluit bij het ontwikkelingsniveau, (voor)kennis en taalvaardigheid van uw leerlingen.

1.2 Hoe kunt u de leerlijn debatteren gebruiken?

De aanleiding voor het ontwikkelen van dit product is de vraag in hoeverre elementen van het debatteren toepasbaar zijn in het basisonderwijs. Het uitgangspunt is om een leerlijn te realiseren met een opbouw die elementaire aspecten van het debatteren op systematische wijze bij de leerlingen ontwikkelt. De leerlijn start dan ook in de onderbouwgroepen met onderdelen van het debatteren, zonder dat daarbij sprake is van het voeren van een debat. Het daadwerkelijke debatteren start pas in de groepen 7 en 8. Bij de leerlijn is uitgegaan van de ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen op sociaal, communicatief en moreel gebied.

De leerlijn debatteren is opgebouwd uit een drietal onderdelen: informatie over debatteren, een leerplan met bouwstenen en algemene leerdoelen voor debatteren, een uitwerking naar leeftijd (de leerlijn) en voorbeeldlessen. Het eerste deel geeft u de kennis over debatteren die u nodig hebt om zelf met het debat in de klas aan de slag te gaan. Het leerplan kunt u gebruiken om lessen debatteren in het curriculum op te nemen. Er zijn doelstellingen benoemd die op verschillende manieren te bereiken zijn. U kunt de doelen bijvoorbeeld gebruiken om zelf lessen te bedenken. Wanneer u de doelen legt naast de methodes die u gebruikt, kunt u de lessen debatteren laten aansluiten bij het bestaande lesprogramma. Met deze doelen werkt u ook aan doelstellingen voor taal en sociaal-emotionele ontwikkeling. Om u een idee te geven hoe de lessen er uit kunnen zien, vindt u in het laatste hoofdstuk een serie voorbeeldlessen. De lesvoorbeelden concentreren zich in elk leerjaar rond een bouwsteen van het debatteren. In hoofdlijnen worden de ontwikkelings- en leerprocessen beschreven met daarbij aansluitende oefeningen. Veel van de oefeningen in deze bundel zijn groepsopdrachten, waarbij de leerkracht doorgaans een sturende rol inneemt. Daarnaast is er een aantal individuele opdrachten die leerlingen onafhankelijk van elkaar kunnen maken. Ieder deel eindigt met wat suggesties en tips voor andere activiteiten. U kunt daarbij uw creativiteit en ervaring gebruiken om een verdere invulling en aanvulling op de lessen te geven en om in te kunnen spelen op de eigen situatie in de klas of in de actualiteit.

1.3 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk wordt meer informatie gegeven over debatteren, zoals wat een debat inhoudt en welke soorten debatten er zijn. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op hoe debatteren vorm kan krijgen binnen het onderwijs. Aan de orde komen onder andere de belangrijkste bouwstenen voor debatteren in het onderwijs en de leerdoelen die je daarbij kunt stellen. De doelstellingen zijn cumulatief; doelstellingen van groep 5/6 omvatten dus de doelstellingen van de leerjaren 1 t/m 4. Ook wordt ingegaan op de rol van de leerkracht bij het debat. Het hierop volgende deel bestaat uit een serie katernen per leerjaar. Daarin vindt u voorbeeldactiviteiten van hoe u aan deze doelen in de les kunt werken. Er zijn verschillende oefeningen voor kinderen in de groepen 1 t/m 8 op het gebied van debatteren.

2. Debatteren

Dit hoofdstuk behandelt de algemene theorie van het debatteren: welke vormen bestaan er, welke regels worden gehanteerd, wat zijn de fijne kneepjes van de debatkunst? Deze achtergrondinformatie stelt u beter in staat om met het debat aan de slag te gaan en te reageren op gevoerde debatten.

2.1 Wat is debatteren?

Nederlanders staan bekend om hun uitgesproken mening. Op straat, op het werk en op school wordt er over allerlei onderwerpen gediscussieerd. Vaak hebben we ook onze mening snel klaar. En blijven we erbij. Tenzij we ons laten overtuigen door de argumenten van een ander. En dat is nu juist waar debatteren om draait.

Een debat komt neer op een confrontatie van meningen. Wanneer we iemand zijn of haar mening horen geven over een bepaald onderwerp dan spreken we onbewust meteen een voorkeur uit. Zijn we voor of tegen? Of is het een heel ingewikkeld onderwerp en hebben we daarom (nog) geen mening?

Bij een debat wordt een discussie gestructureerd vorm gegeven. Een aantal personen gaat met elkaar verbaal de strijd aan waarbij de verschillende standpunten nog wel eens botsen. Dan ook wordt duidelijk dat er een verschil is tussen gelijk hebben en gelijk krijgen. Dit wordt vaak bepaald door de onderbouwing van het standpunt door middel van argumenten. Zijn de argumenten die gegeven worden inderdaad herkenbaar of schort er iets aan? En zijn we in staat om ons te verplaatsen in diegene die aan het woord is? Geloven we hem of haar? Het voeren van een debat helpt om inzicht te krijgen in complexe vraagstukken. Er ontstaat een dieper en genuanceerder beeld van het onderwerp en door extreme standpunten in te nemen is waarheidsvinding één van de doelen die een debat kan beogen. Want wie heeft er eigenlijk gelijk?

Naast het gebruik van argumenten om het gelijk te krijgen is de presentatie een belangrijk aspect van het debatteren. Het gaat dan om de vorm, de wijze waarop deelnemers zichzelf en hun argumenten overtuigend kunnen brengen. Ook een aspect als luisteren is bij debatteren van grote waarde. Om een ander te kunnen overtuigen, dien je ook te luisteren naar hem of haar om op de aangevoerde argumenten in te kunnen gaan. Al deze zaken komen in deze leerlijn aan bod.

2.2 Waarde van debatteren

In het onderwijs is debatteren vooral te zien als een spel waarbij het draait om overtuigingskracht en geloofwaardigheid. Daarbij worden sociaalcommunicatieve vaardigheden geoefend, wordt een beroep gedaan op creativiteit en samenwerking, dienen deelnemers om te kunnen gaan met regels en afspraken en wordt algemene kennis van de (Nederlandse) samenleving gebruikt en uitgebreid. Belangrijke basiswaarden zoals vrijheid van meningsuiting, gelijkwaardigheid en respect worden spelenderwijs geoefend.

Debatteren vereist weinig theoretische voorkennis. De kracht ervan schuilt vrijwel uitsluitend in het doen en het reflecteren daarop. Al doende is het een uitstekende manier om te leren spreken in het openbaar. Hoe jonger hiermee wordt begonnen, hoe vertrouwder de leerlingen zich hiermee zullen voelen. Zeker voor kinderen maakt de spelvorm waarin een debat is gegoten het tot een laagdrempelige manier om kennis te maken met spreken voor een publiek. Daarbij traint een deelnemer de vaardigheid om een mening te verwoorden en keuzes te onderbouwen met steekhoudende argumenten. Wanneer tijdens een debat de confrontatie volgt met iemand die er een tegenovergestelde mening op na houdt, is het zaak om hier op in te gaan en jezelf te verdedigen. Er worden essentiële vaardigheden geoefend zoals luisteren, analyseren, improviseren, formuleren en presenteren. Tot slot wordt het creatief denken van kinderen gestimuleerd. Het mag duidelijk zijn dat dit van grote waarde is voor het oplossen van problemen in het dagelijks leven.

Debatteren is betrekkelijk nieuw in het Nederlandse onderwijs. Schriftelijke uitdrukingsvaardigheid vormt in het onderwijs het belangrijkste aspect van Nederlands. Sinds midden jaren 90 is hierin enige verandering te constateren. Inmiddels zijn er Lagerhuisdebatten voor scholieren, debatwedstrijden voor scholen en sommige scholen verwerken debatteren in hun examenprogramma. In het basisonderwijs is pas onlangs meer interesse in het debatteren ontstaan. In het buitenland is het gebruik van debatteren in het onderwijs verder gevorderd. Landen als Engeland en Schotland kennen een debattraditie die ver teruggaat. Debatteren vormt daar een vast onderdeel van het curriculum. Maar ook op veel Amerikaanse scholen wordt sinds de jaren '80 gewerkt met het debat.

De praktijk wijst uit dat leerkrachten erg enthousiast zijn over het gebruik van debatteren in de les. Maar ook leerlingen vinden de oefeningen die in deze leerlijn debatteren zijn opgenomen leerzaam, zinvol en leuk. Vooral de combinatie tussen luisteren en doen maakt debatteren erg afwisselend. Daarbij is het mogelijk om een ontwikkeling door te maken en wordt duidelijk dat naarmate je vaker debatteert het steeds beter gaat. Leerlingen wijzen hier zelf ook op en zien de groei die wordt doorgemaakt.

2.3 Discussie en debat

Debatteren is een vaardigheid met veel talige en communicatieve aspecten. Door het van een context te voorzien kan de debatform een goede aanvulling zijn op diverse vaklessen wereldoriëntatie. Maar ook verschillende onderwerpen binnen andere vakken lenen zich goed voor een debat. De context kan worden afgeleid uit de actualiteit, vakinhoudelijke onderwerpen of gewoon uit situaties die zich in de klas of op school voordoen. Aan iedere kwestie waarbij er meerdere invalshoeken zijn, kunnen mensen het oneens zijn. En dat is weer de basis voor het debat.

Niet altijd is duidelijk wat het verschil is tussen discussie en debat. Tijdens een discussie probeer je elkaar te overtuigen of je probeert samen tot een compromis of een oplossing te komen. Tijdens een debat doen de partijen geen water bij de wijn. Ze blijven bij hun eigen standpunt en verdedigen dat zo goed mogelijk. Eén van de regels tijdens een debat is dat de deelnemers het oneens zijn en dat gedurende het debat ook blijven. Dus: bij een discussie probeer je de tegenstander te overtuigen, bij een debat probeer je het publiek (en eventueel de jury) te overtuigen.

Het kan overkomen als een nadeel dat een ander zich nooit laat overtuigen. Uiteindelijk gaat het er toch ook om dat mensen samen door één deur kunnen en dan helpt 'polariseren' niet. Bedenk dan dat een debat een spel is waarbij het opzoeken van de uitersten bijdraagt aan een beter begrip van een onderwerp. Bovendien kan bij het debatteren eenvoudig een standpunt worden toebedeeld. De deelnemers verplaatsen zich in een standpunt waarvoor ze niet verantwoordelijk zijn.

Dit is een belangrijk winstpunt, want het dwingt een zekere mate van begrip af voor andere meningen. Bovendien biedt dit principe leerlingen veel veiligheid: ze hoeven zich niet kwetsbaar te tonen door het al dan niet hebben van een afwijkende mening. Kortom, debatteren is een minder persoonlijke en daarom veilige vorm van discussiëren met duidelijke spelelementen erin verwerkt.

2.4 Ingrediënten voor een debat

Bij een debat gelden altijd spelregels. We zetten de basisingrediënten van een debat op een rijtje. Aan de orde komen: het maken van een goede stelling, de rol van gespreksleider, de factor tijd en de rol van de jury.

Stelling

Een debat moet ergens over gaan. Een stelling moet de deelnemers prikkelen om hun mening te geven. Een stelling wordt nooit geformuleerd als een vraag, maar geeft juist een richting aan voor het debat. De nuance mag bij een stelling best ontbreken. Een goede stelling sluit aan bij de interesse van de deelnemers en gaat over een onderwerp dat goed afgebakend is. Vaak is het beter om de stelling toe te spitsen op een klein deelprobleem in plaats van op één breed thema. Dit geeft meer sturing aan het debat.

De formulering van een stelling is van groot belang. Zo moet voorkomen worden dat tegenstanders zich ontwikkelen tot voorstanders en andersom wanneer er een dubbele ontkenning (met woorden als niet, nooit, geen et cetera) in de stelling staat. Om verwarring te voorkomen is het daarom aan te raden dit te vermijden. Bijvoorbeeld: 'Er moet niet meer geld naar ontwikkelingssamenwerking'. Beter is dan: 'Er moet meer geld naar ontwikkelingssamenwerking' of 'Ontwikkelingssamenwerking moeten worden afgeschaft'. Het komt het debat ten goede als een stelling de deelnemers prikkelt om het er drastisch mee oneens te zijn. Belangrijk is wel dat er voor zowel voor- als tegenstanders eerlijke kansen zijn om argumenten te verzinnen.

Gespreksleider

Een gespreksleider is de baas van het debat. Hij of zij introduceert de teams en de stelling. Een gespreksleider is neutraal en zorgt er voor dat alle partijen evenwichtig aan het woord komen. Ook wordt het debat door hem of haar voorzien van sturing. Wanneer er door de deelnemers te zeer wordt afgeweken van de stelling is het de taak van de gespreksleider het debat terug te brengen naar het eigenlijke onderwerp. Indien enkele leerlingen totaal niet participeren in het debat, kan de gespreksleider vragen of zij hun mening willen geven of kunnen reageren op het argument van een ander. In de klas zal het er in veel gevallen op neerkomen dat u als leerkracht de rol van gespreksleider op zich neemt. Dat stelt u tevens in staat om vragen te stellen of nieuwe invalshoeken aan te dragen wanneer de leerlingen vastlopen in het debat.

De tijd

Bij een debat wordt vooraf vastgesteld hoe lang er over een stelling gesproken gaat worden. Dit om te voorkomen dat er eindeloos over wordt doorgedebatteerd. Ook al is nog niet alles gezegd binnen de afgesproken tijd, toch is het debat dan ten einde. Op deze manier dwingt een debat de leerlingen ook tot concreet en bondig formuleren van hun mening. Neemt een leerling te veel tijd, dan bestaat de kans dat hij of zij door een ander onderbroken wordt. Afhankelijk van de groepsgrootte kunt u kiezen voor een duur van 5 tot 10 minuten. Na 10 minuten is vaak alles al eens gezegd en treedt men in herhaling.

Jury

Er kan gekozen worden om een debat te laten beoordelen door een jury. Zij kunnen bepalen wie het debat gewonnen heeft. In de klas is dat lastig wanneer u de een dubbelrol als gesprekleider en jurylid heeft. Als leerkracht kunt u aangeven wat welke partij of leerling goed en minder goed deed. Met debatteren werk je immers ook aan het verbeteren van vaardigheden van leerlingen. Een jury kan ook een leuke toevoeging zijn bij een debattoernooi. Leerlingen kunnen, na samen de beoordelingscriteria te hebben vastgesteld, goed als juryleden ingezet worden. Vooraf moet dan worden vastgesteld waarop de jury moet gaan letten. Dit komt verderop uitgebreid aan bod.

2.5 Soorten debatten

Er zijn veel verschillende debatsoorten. De vorm waarin het debat wordt gegoten is bepalend voor het verloop. Grofweg worden er drie debatformen onderscheiden: Lagerhuis, forum-, en politiekdebat. Hierop bestaan veel varianten en afgeleiden. Combinaties van deze vormen komen terug in de afzonderlijke oefeningen.

Lagerhuis- of teamdebat

Eén van de meest populaire debatformen is het Lagerhuisdebat. Zo doen veel middelbare scholen jaarlijks mee aan een Lagerhuiscompetitie. De Lagerhuisdebatvorm is erg toegankelijk en kenmerkt zich door de snelheid. Het Lagerhuis debat komt oorspronkelijk uit Engeland. Dit land heeft een oeroude debattraditie. Iedereen kent wel de beelden van het luidruchtige Lagerhuis waar de premier verbaal het vuur aan de schenen wordt gelegd. Gebaseerd op dit Britse Lagerhuis is hier een debatform van afgeleid die ook in Nederland snel aan populariteit heeft gewonnen. De VARA bracht jarenlang een gelijknamig televisieprogramma met Paul Witteman en Marcel van Dam. De Lagerhuisvorm van debatteren is ook in de les zeer bruikbaar. Door de vorm en spelregels is het Lagerhuisdebat de meest laagdrempelige en toegankelijke debatform.

Bij een Lagerhuisdebat gaan twee teams van vijf tot tien leerlingen de strijd met elkaar aan. Het debat draait rond een stelling waarbij de gespreksleider het debat leidt. Vaak is het ene team vóór de stelling en het andere team tegen. De beide teams nemen tegenover elkaar plaats, zodat er sprake is van een duidelijke tegenstelling. Mensen gaan staan als ze iets willen zeggen om door hun presentatie hun woorden kracht bij te zetten. Een Lagerhuisdebat duurt ongeveer tien minuten om te voorkomen dat er sprake is van herhaling van zetten. Aan het eind van het debat is er meestal een jury die één van de teams als winnaar aanwijst. In de hoogste groepen van de basisschool is het echter ook mogelijk om de leerlingen zelf het debat te laten beoordelen aan de hand van een aantal criteria. Zo kan bijvoorbeeld de aandacht gericht worden op datgene wat niet in het debat genoemd is maar wel bruikbaar zou zijn geweest. Of kan speciaal gelet worden op de presentatie of samenwerking binnen het team.

Het Lagerhuisdebat leent zich uitstekend voor het onderwijs doordat het een snelle, flitsende en amusante debatform is. In een Lagerhuisdebat is er veel ruimte en vrijheid. Dit maakt het voor leerlingen erg aantrekkelijk om mee te doen. Creativiteit wordt in deze debatten vaak beloond doordat de tegenstander zich mee zal laten slepen in de inventiviteit van het andere team.

In dit onderwijsmateriaal wordt bij een aantal debatoefeningen gebruik gemaakt van deze debatform. Leerlingen zijn echter niet bekend met het Engelse Lagerhuis en daarom noemen we dit ook wel een teamdebat.

Forum

Deze debatvorm wordt in de dagelijkse onderwijspraktijk al veel gebruikt. Het kringgesprek zoals dat in de klas wordt gebruikt lijkt veel op deze debatvorm. In het televisieprogramma 'Rondom Tien' wordt gebruik gemaakt van deze vorm, waarbij de deelnemers bijvoorbeeld deskundigen of mensen uit de praktijk zijn.

Bij een forumdebat gaat een groep mensen met elkaar in debat. Er wordt vooraf geen mening opgelegd. De gespreksleider of voorzitter laat mensen aan het woord, stelt vragen en geeft de mogelijkheid om op elkaar te reageren. In de kring op school bent u als leerkracht dan in feite de gespreksleider.

Op internet zijn talloze digitale varianten te vinden. Op elk gebied is wel een forum te vinden waar gebruikers op elkaar kunnen reageren.

Daarnaast worden forumdebatten veel gebruikt wanneer men de mening van de deelnemers over iets te weten wil komen. Zo organiseren gemeenten forumdiscussies om de mening van de bevolking te horen over hun plannen.

Politiek

In de politiek wordt natuurlijk erg veel gedebatteerd en vaak op het scherpst van de snede. Politici weten als geen ander trucjes te gebruiken die hun opponent in een kwaad daglicht zet of ze dwingt tot andere maatregelen. Voor het nabootsen van een politiek debat bestaat een speciale debatvorm. Hierbij is er een propositie (voorstander) en oppositie (tegenstander) team.

Bij politieke debatten wordt er per team een propositie (de voorstanders) en oppositie (de tegenstanders), aangewezen bij een stelling. Veelal krijgt één persoon van elk team vervolgens de kans om hier in een vastgestelde tijd (bijvoorbeeld één minuut) aan te geven waarom ze voor of tegen de stelling zijn. De voorstanders openen altijd als eerste. Hierbij richten de leerlingen zich niet zo zeer tot elkaar, maar meer tot het aanwezige publiek. In de tweede beurt kan er daarna op elkaar gereageerd worden. Hierbij krijgen de leerlingen iets langer de tijd dan in de eerste beurt. Een variant hierop is een vrij debat in de tweede beurt, waarbij de leerlingen het debat met elkaar kunnen aangaan. Tot slot krijgt elk team een afsluitende beurt (bijvoorbeeld twee minuten), waarin ze kort hun punten nog eens kunnen samenvatten en hun standpunt nog eens kunnen benadrukken.

Met deze debatvorm wordt weinig gewerkt op basisscholen. Dit heeft te maken met de toegankelijkheid. Leerlingen moeten wel enige ervaring hebben met debatteren om dit goed te kunnen invullen. Bovendien kunnen er per debat minder leerlingen tegelijk mee doen. Bij debatwedstrijden in het voortgezet onderwijs wordt deze vorm veelvuldig gebruikt.

Daarnaast kennen we allemaal de debatten uit de Tweede Kamer. Politici spreken dan via de voorzitter en per debat gelden andere regels omtrent spreektijden en interruptiemogelijkheden. Ook in de gemeenteraad of Provinciale Staten wordt zo gewerkt. In de leerlijn debatteren komt een echte nabootsing van het debat zoals dat in de Tweede Kamer gevoerd wordt niet voor.

De drie debatvormen nog een samengevat

Debatvorm	Aantallen groepen en deelnemers	Rol jury	Toewijzen positie	Mate van structuur en regels	Kenmerken	Voorbeelden
Lagerhuis	Maximaal ongeveer 25 leerlingen.	Bepalen winnende team.	Voor/tegen.	Vrije structuur, erg toegankelijk.	Snel, flitsend, veel afwisseling van sprekers.	'Op weg naar het Lagerhuis'.
Forum	Vrij.	Beoordelen argumenten uit debat (veelal deskundigen of gezagsdragers).	Mensen zijn vrij hun eigen mening te geven.	Nauwelijks structuur. Gespreksleider dient het debat in goede banen te leiden.	Veel sprekers, meer ruimte voor nuance.	'Rondom 10', debatten met grote groepen mensen.
Politiek	Een klein team (maximaal 4-5 leerlingen).	Beoordelen argumenten uit debat en aanwijzen winnaar.	Een rol waarin je iets aanvalt of verdedigt (oppositie/coalitie).	Vaste structuur.	Erg gestructureerd, kleine groepen deelnemers.	Politiek debat, onder meer Tweede Kamer en gemeenteraad.

3. Debatteren in het onderwijs

3.1 Debatteren, actief burgerschap en taal

Het debat kan gezien worden als een didactische werkvorm waarin meerdere vaardigheden worden aangeleerd en vooral actief worden toegepast. Daarbij ligt in dit geval de nadruk op vaardigheden die zijn te relateren aan doelen voor burgerschapsonderwijs. Tijdens een debat tonen leerlingen hun betrokkenheid bij de wereld om hen heen en oefenen ze met het deelnemen aan een democratische samenleving. Het klimaat van dialoog en gesprek maakt deel uit van onze cultuur. Het debatteren is een vorm die onlosmakelijk verbonden is met het functioneren van de democratische rechtsstaat: de vrijheid van meningsuiting, het omgaan met tegenstellingen en het vreedzaam oplossen van conflicten. Het gaat tijdens de lessen dan bijvoorbeeld om diverse sociale en communicatieve basisvaardigheden spreken en actief luisteren, maar ook om meningsvorming, standpunten verkennen, zelfbeeld ontwikkelen, argumenten gebruiken, overtuigen, feiten en meningen gebruiken, gedragsregels toepassen en samenwerken. En daar kan jong mee begonnen worden. Het omgaan met verschillende meningen begint al door te leren elkaar te laten uitpraten.

Een ander element in de bijdrage van het debatteren aan actief burgerschap is gelegen in de onderwerpen die aan de orde worden gesteld. Debatteren kan letterlijk nergens over gaan (bijvoorbeeld bij de stelling: 'appels zijn lekkerder dan peren'). Wat dan resteert, is het spel van argumenteren en overtuigen. Debatteren biedt echter tal van mogelijkheden om leerlingen dieper inzicht te geven in maatschappelijke actualiteiten en kwesties. Daarbij worden de debatdeelnemers gedwongen zich te verdiepen in deze onderwerpen en de belangen die daarbij in het geding zijn. Dit dwingt de deelnemers tot een kritische houding, ook naar de eigen opvattingen en een breder inzicht in de complexiteit van sociaal-maatschappelijke onderwerpen. Leren debatteren sluit dan ook aan bij lessen wereldoriëntatie of ter voorbereiding op spreekbeurten.

Een goede taalvaardigheid is een voorwaarde om te leren- en te kunnen debatteren. Een goede taalvaardigheid ontwikkel je door te luisteren, spreken, lezen, schrijven en te reflecteren op taal. Via taal maak je voor jezelf en de ander toegankelijk wat je weet (kennis), kunt (vaardigheden), vindt (meningen/opvattingen) en wilt (attitude).

Debatteren is een specifieke taalvaardigheid. Door te praten en discussiëren over maatschappelijke onderwerpen wordt de taalontwikkeling verder gestimuleerd. De spreekvaardigheid wordt bij debatteren geoefend door te leren argumenteren en presenteren. Spreken is belangrijk, maar het begint met luisteren. Door (kritisch) te luisteren naar de ander in een debat kun je adequaat reageren. Debatteren gaat om leren van elkaar door te praten met elkaar. Het gaat daarnaast ook om creatief taalgebruik. Hoe origineler een leerling in een debat kan formuleren wat hij of zij bedoelt, hoe sterker het argument zal overkomen. Reflecteren op wat je zegt, nadenken over wat je zegt en waarom je iets zegt zijn onderdeel van het taalverwervingsproces. Het denken over eigen taalgebruik en inzicht in eigen taalcompetentie, ook wel metalinguïstische bewustzijn genoemd, wordt door het debatteren gestimuleerd. Dit vermogen is al bij jonge kinderen vanaf een jaar of 5 aanwezig. Ook voor de jongste doelgroep kunt u voorwaardelijk werken aan het leren debatteren.

3.2 Burgerschap in het primair onderwijs

De inhoud van burgerschap is in Nederland niet gespecificeerd. Om scholen en intermediairen te ondersteunen bij het vorm geven aan burgerschap is door SLO een kernleerplan ontwikkeld (Bron, Veugelers en Van vliet, 2009). Dit kernleerplan is vervolgens uitgesplitst naar onderwijssector. Ook voor het primair onderwijs is een uitwerking gemaakt. Deze uitwerking is samengevat in onderstaande tabel. Daarbij zijn de doelen die betrekking kunnen hebben op debatteren zichtbaar, de minder relevante delen zijn in een grijs tint weergegeven. Het volledige leerplan is opgenomen in de website www.jongeburgers.slo.nl.

	Democratie	Participatie	Identiteit
Houdingen	<p>De oplossingsgerichte burger</p> <p><i>Wil:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Conflicten op vreedzame wijze oplossen. • Zich gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen. • De rol van gezagsdragers respecteren. 	<p>De actieve burger</p> <p><i>Wil:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Bijdragen aan de kwaliteit van de sociaal-menselijke omgeving en de fysiek-ruimtelijke omgeving (leefbaarheid). 	<p>De verantwoordelijke burger</p> <p><i>Wil:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Een serieuze dialoog met anderen aangaan. • Leren nadenken over de eigen opvattingen en gedragingen in relatie tot algemeen aanvaarde waarden en normen.
Vaardigheden	<p>De zich informerende burger</p> <p><i>Kan:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Eenvoudige informatie op hoofdzaken begrijpen. • Eigen mening met anderen bespreken. • Accepteren niet altijd gelijk te krijgen. 	<p>De sociaal-communicatieve burger</p> <p><i>Kan:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Deelnemen aan discussie en overleg. • Bijdragen aan het maken en uitvoeren van regels en afspraken in de klas en op school. 	<p>De zich inlevende burger</p> <p><i>Kan:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Basale rol-nemingsvaardigheden toepassen. • Samenwerken met anderen ongeacht achtergronden.
Kennis	<p>De democratisch geletterde burger</p> <p><i>Heeft inzicht in:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Rechten die kinderen in een democratische samenleving hebben. • Enkele hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger. 	<p>De sociaal geletterde burger</p> <p><i>Heeft inzicht in:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Hoe mensen met elkaar positief kunnen communiceren. • Rechten van het kind om aan het gemeenschapsleven deel te nemen. 	<p>De cultureel geletterde burger</p> <p><i>Heeft inzicht in:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Hoofdzaken van geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen.

3.3 Onderwerpen voor een debat

Deze leerlijn debatteren is opgezet vanuit burgerschapsvorming. Het ligt dan ook voor de hand om bij het debatteren diverse maatschappelijke thema's te bespreken. Natuurlijk dient hierbij de interesse en leefwereld van de doelgroep niet uit het oog verloren te worden. Juist kinderen in de leeftijdscategorie 4 t/m 12 jaar zijn erg maatschappelijk geëngageerd. Het aangrijpen van onderwerpen uit de actualiteit of van gebeurtenissen binnen en rond de school verdient zeker de aanbeveling. Daarnaast reiken we u een aantal voorbeeldstellingen aan die toepasbaar zijn bij het debatteren in de klas. De onderwerpen zijn ingedeeld naar de domeinen van de SLO, democratie, participatie en identiteit.

Domein	Onderwerp	Stelling
Democratie	Macht	<ul style="list-style-type: none"> • Het is oneerlijk als één persoon de baas is. • Alle kinderen zijn gelijk. • Soms mag je iets stelen. • Er moet altijd iemand de baas zijn. • Een democratisch land mag geen koning(in) hebben! • De meerderheid beslist altijd. • Ouders hebben altijd gelijk. • Kinderen die misdaden begaan moeten in de gevangenis opgesloten kunnen worden.
Democratie	Kinderrechten	<ul style="list-style-type: none"> • Wie niet luisteren wil, moet maar voelen. • Ieder kind heeft recht op zakgeld van zijn of haar ouders. • Alle kinderen moeten verplicht lid zijn van een sportclub. • Alle tijd op school moet gebruikt worden voor taal en rekenen. • De school mag zich niet bemoeien met de kleren die kinderen dragen. • In Nederland hebben alle kinderen even veel kansen. • Mensen buitensluiten is toegestaan. • Kinderen op de basisschool mogen best werken.
	Politiek	<ul style="list-style-type: none"> • Er moet een Partij voor de Kinderen komen in de Tweede Kamer. • Journalisten mogen geen eigen mening hebben. • De meester of juf mag niet in de klas praten over politiek.

Participatie	Klas	<ul style="list-style-type: none"> • De meester of juf moet altijd de regels bepalen. • De klas mag elke week een lesonderwerp bedenken.
	School	<ul style="list-style-type: none"> • Iedere school moet een kinderraad hebben. • Kinderen mogen zelf beslissen bij welke leerkracht ze in de klas willen. • Een schooldirecteur mag pas iets beslissen als hij met de kinderen heeft gesproken. • Schooldagen moeten langer worden zodat iedereen op vrijdag vrij heeft.
	Buiten school	<ul style="list-style-type: none"> • Als kinderen op straat te wild spelen, mogen de burens daar iets van zeggen. • Onderwijs moet meer buiten school plaatsvinden. • De school is verantwoordelijk voor wat de kinderen na schooltijd doen. • De school moet met de kinderen proberen meer speeltoestellen in de wijk te krijgen.
Identiteit	Jezelf zijn	<ul style="list-style-type: none"> • Wie liegt krijgt nooit vrienden. • Je mag best een keer liegen. • Vlees eten is slecht. • Je mag alles zeggen wat je denkt. • Vrienden zijn belangrijker dan familie.
	Geloven	<ul style="list-style-type: none"> • Je geloof is belangrijker dan regels en wetten. • Hoofddoekjes op school mogen niet. • Het vieren van feestdagen op school van andere geloven mag. • Ouders mogen niet bepalen welk geloof hun kinderen hebben.
	Jij en anderen	<ul style="list-style-type: none"> • Het is slecht om iemand anders na te praten. • In elke klas moeten kinderen uit verschillende culturen zitten. • Opvoeden gebeurt thuis, niet op school. • Voor kinderen die gevlucht zijn uit een ander land moet altijd plek zijn op school. • Er moet een leerlingenrechtbank komen voor als er ruzies zijn.

3.4 Zeven bouwstenen voor leren debatteren

Debatteren is een activiteit waarbij een beroep gedaan wordt op diverse sociaalcommunicatieve vaardigheden. Om dit geheel te kunnen begrijpen en oefenen, is deze complexe activiteit opgedeeld in een serie deelaspecten die kunnen worden beschouwd als de bouwstenen van het debatteren. In de verdere uitwerking en oefeningen komen deze bouwstenen steeds terug. Afhankelijk van de leeftijdsgroepen krijgen bepaalde bouwstenen meer of minder of soms helemaal geen aandacht.

Pas in de hoogste groepen komen alle bouwstenen gelijktijdig aan de orde. In groep 8 kunnen leerlingen deelnemen aan verschillende debatvormen en zowel individueel als in groepsverband een standpunt verdedigen.

Bouwsteen 1: Debatteren houdt in dat je kunt luisteren naar anderen.

Luisteren is de belangrijkste basisvaardigheid in het debatteren. Actief luisteren, volgen wat iemand bedoeld, wat er gezegd wordt en hoe. Niet afdwalen in eigen gedachten, maar bijblijven en kunnen reageren op hetgeen er gezegd is.

Bouwsteen 2: Debatteren gaat over keuzes maken: waar sta je voor?

Ter voorbereiding van een debat moeten deelnemers in korte tijd tot een keuze komen of ze ergens voor of tegen zijn. De nuances moeten even opzij, maar zijn niet verdwenen. Bij het zoeken van argumenten komen de nuances terug en om opponenten aan te kunnen, moeten beide kanten van de zaak in ogenschouw genomen worden.

Bouwsteen 3: Debatteren houdt in dat je in staat bent om te zeggen wat je vindt: je mening ontwikkelen en geven.

Een logische stap na het leren kiezen is dit verbinden aan het formuleren van een mening en waarom kies je een bepaalde kant of heb je die mening? Je luistert naar het standpunt van een ander. Soms betekent het ook dat je een mening herziet.

Bouwsteen 4: Debatteren is niet alleen zeggen wat je vindt maar vooral argumenteren: zeggen waarom je iets vindt.

Het uiten van je mening is een grondrecht. Iets waar de grondwet uiteraard geen aandacht aan besteedt, is de onderbouwing van meningen. Vaak geven mensen hun mening zonder deze deugdelijk te onderbouwen. Maar de onderbouwing van een standpunt is een belangrijk aspect van meningsvorming. En daarbij het onderscheiden van meningen van feiten.

Bouwsteen 5: Debatteren is omgaan met verschillen.

Debatteren is ook de ander respecteren. Weten dat er verschillen en overeenkomsten tussen mensen zijn en dat accepteren. In onze democratische en pluriforme samenleving is het respecteren van verschillen een belangrijk basisprincipe. Debatteren en discussie heeft als uitgangspunt een verschil van mening of standpunt. Door het innemen en bespreken van verschillende standpunten leren kinderen zich bovendien te verplaatsten in een ander. De mening die je toebedeelt krijgt is immers niet altijd die van jou.

Bouwsteen 6: Debatteren is presenteren.

Een mening hebben en onderbouwen is een goed begin. Maar dan begint het eigenlijke debat: het standpunt zó brengen dat je anderen ermee kunt overtuigen (*presenteren*). Gelijk hebben is één ding, maar gelijk krijgen is een tweede.

Bouwsteen 7: Leren van debatteren vraagt om reflecteren.

In het debat worden de extreme posities ingenomen en wordt getracht de onderbouw van de tegenstander onderuit te halen. Vaak wordt vergeten dat het uiteindelijk gaat om waarheidsvinding. En die waarheid ligt maar zelden in de uitvergroete tegenstellingen, maar ergens in het bekende midden. Bij het reflecteren komt de nuance terug. Reflecteer op de inhoud en op het verloop van het debat. Door te reflecteren sta je stil bij wat je gedaan of gezegd hebt.

Met deze bouwstenen kan het leren debatteren in de klas beginnen. In elk leerjaar zal dat er anders uitzien:

Algemene doelen	Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
	Weet wat de regels zijn als je wat wilt zeggen of naar elkaar luistert.	Zegt wat hij/zij voelt of vindt en waarom.	Respecteert de mening van een ander en neemt deel aan verschillende debatvormen en kan daarbij geldende spelregels hanteren.	Kan individueel en in groepsverband een (toebedeeld) standpunt verdedigen.

3.5 Leerdoelen debatteren

De bouwstenen vormen vaardigheden waaraan in de lessen debatteren gewerkt wordt. Voor elk leerjaar zijn er op basis van de bouwstenen leerdoelen geformuleerd. Hieronder staan de leerdoelen die de debatlijn beoogd aan het einde van een leerjaar:

Bouwstenen	Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
<p>Luisteren</p> <p><i>"ik luister naar wat je zegt"</i></p> <p>De leerling kan en wil luisteren naar een ander en toont dit in zijn/haar reactie.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Luistert naar een verhaal. • Luistert naar medeleerling. • Ervaart hoe het is als er niet naar hem haar geluisterd wordt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Is nieuwsgierig naar een ander en stelt vragen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Is zich bewust van hoe belangrijk lichaamstaal is bij het luisteren. • Beschrijft wat effectief luisteren inhoudt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Toont interesse in een ander. • Leeft zich in de gevoelens van een ander in.

Bouwstenen	Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
<p>De leerling kan en wil luisteren naar een ander wanneer die zijn/haar mening of standpunt geeft.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Spreekt niet voor zijn/haar beurt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Luistert naar de mening van een ander. 	<ul style="list-style-type: none"> • Leeft zich in de mening van een ander in. • Kan actief luisteren (laten weten dat je luistert door (non)verbale reactie te tonen en vragen te stellen). 	<ul style="list-style-type: none"> • Kan andermans standpunt in eigen woorden weergeven.
<p>Keuzes maken</p> <p><i>"dat wil ik wel/niet... daar ben ik het mee eens/oneens..."</i></p> <p>De leerling kan en wil keuzes maken en kan uitleggen waarom iets gekozen wordt.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kiest tussen verschillende prentenboeken/ spelletjes 	<ul style="list-style-type: none"> • Legt uit wat leuk is aan hobby of sport. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kan in eigen woorden vertellen wat hij/zij vindt van de keuze van een ander. • Kan uitleggen waarom hij/zij een bepaalde keuze maakt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Beseft dat je kunt terugkomen op keuzes die je gemaakt hebt. • Erkent dat verschillende keuzes gemaakt worden voor verschillende redenen.
<p>Mening ontwikkelen en geven</p> <p><i>"ik vind/voel..."</i></p> <p>De leerling kan en wil een mening/standpunt of standpunt geven.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kan zeggen wat hij/zij voelt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kan zeggen wat hij/zij vindt en voelt. • Heeft respect voor wat anderen vinden en voelen. • Weet dat een mening niet goed of fout is. • Kan eigen mening vergelijken met de mening van anderen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kan de werkelijkheid observeren en hier een mening over geven. • Kan toebedeelde mening verdedigen. • Neemt deel aan een discussie met een ander. • Kan zeggen wat hij/zij belangrijk vindt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kan mening van feit onderscheiden. • Beseft dat je van mening kan veranderen. • Neemt deel aan een discussie in een groep. • Kan meningen beoordelen en waarderen.

Bouwstenen	Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
<p>Omgaan met verschillen</p> <p><i>"we zijn allemaal hetzelfde en anders en dat respecteer ik"</i></p> <p>De leerling weet dat mensen verschillen en overeenkomen in wat ze vinden en voelen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Herkent verschillen en overeenkomsten bij mensen, dieren en dingen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Legt uit waarom hij/zij vindt dat iets anders is of hetzelfde. 	<ul style="list-style-type: none"> • Herkent stereotypen. • Heeft respect voor de mening van een ander. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kan onderscheid maken tussen persoon en opvatting. • Houdt rekening met verschil van mening in een groep.
<p>De leerling wil zich inleven in wat een ander vindt of voelt.</p>		<ul style="list-style-type: none"> • Herkent het verschil tussen 'goed en slecht'. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kan argumenten geven waarom iets goed of slecht is. 	<ul style="list-style-type: none"> • Accepteert dat iedereen een eigen keuze maakt. • Kan zijn/haar eigen keuze afstemmen op de keuze van de groep.
<p>Argumenteren</p> <p><i>"dat vind/voel ik, omdat..."</i></p> <p>De leerling kan zeggen waarom iets gevonden wordt.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kan objecten/plaatjes selecteren die bij elkaar horen en zeggen waarom. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kan bepalen welke informatie belangrijk is en aangeven waarom. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kan argumenten ter ondersteuning van zijn/haar mening geven 	<ul style="list-style-type: none"> • Kan argumenten geven en onderscheiden. • Kan tot een afweging van argumenten komen. • Kan argumenten beoordelen en waarderen.

Bouwstenen	Groep 1/2	Groep 3/4	Groep 5/6	Groep 7/8
<p>Presenteren</p> <p><i>"ik laat zien wat ik vind en voelt"</i></p> <p>De leerling laat zien wat hij/zij vindt of voelt.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kan een persoonlijk verhaal vertellen. • Kan een spelletje uitleggen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kan zijn/haar opvatting verduidelijken of illustreren. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kan presentatie geven en voorbereiden. • Kan overtuigingskracht vergroten en aandacht vasthouden. • Kan lichaamstaal interpreteren. 	<ul style="list-style-type: none"> • Brengt zelfverzekerd een standpunt over. • Geeft zelfverzekerd een presentatie. • Maakt effectief gebruik van lichaamstaal.
<p>Reflecteren</p> <p><i>"ik denk na over wat ik doe en zeg"</i></p> <p>De leerling reflecteert op de debatlessen en zijn/haar inbreng daarin en ontwikkelt zo zijn/haar kritisch denken.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Reflecteert door het maken van een tekening. 	<ul style="list-style-type: none"> • Is in staat om simpele reflectievragen te beantwoorden. 	<ul style="list-style-type: none"> • Is in staat om wat complexere reflectievragen te beantwoorden. 	<ul style="list-style-type: none"> • Is in staat om reflectievragen te beantwoorden en te stellen.

3.6 De rol van de leerkracht

Bij het debatteren kunnen in het kader van burgerschapsvorming morele dilemma's onderwerp van gesprek zijn. Het is belangrijk dat u de leerlingen het gevoel geeft dat hun mening er toe doet en dat ze deze ook uit kunnen dragen. Alleen dan zal een leerling zich op zijn gemak voelen om zich te mengen in het debat of de discussie.

U zorgt als docent voor een klimaat in de klas waarin uitwisseling van argumenten en een dialoog mogelijk is en waarin de conflicterende gezichtspunten op een open wijze met elkaar worden vergeleken. U wijst de leerlingen daarbij op de juistheid van redeneringen. Het is daarbij niet erg als u in discussies uw persoonlijke opvattingen toont. Tijdens de gesprekken en discussies kunt u het nastreven van de waarheid aanmoedigen. Voor de jongste groepen scheidt u voornamelijk een klimaat waarbij kinderen zichzelf durven en kunnen uiten.

Iedere leerkracht moet in staat zijn om met behulp van het materiaal op een goede wijze oefeningen in de klas uit te oefenen. Bij de jongste leerlingen wordt spelenderwijs gewerkt met onderdelen van debatteren. Pas in groep 7 en 8 wordt gedebatteerd met alles er op en er aan. Deze laatste twee groepen vergen extra aandacht en voorbereiding voor een leerkracht. Hier komen namelijk aspecten bij kijken als het (bege)leiden en beoordelen van een debat. Meer informatie hierover is opgenomen in de hoofdstukken over de beide groepen.

Van u als leerkracht wordt verwacht dat u leerlingen begeleidt bij het voeren van een debat. U kent verschillende debatformen en kunt als debatleider optreden. Als leerkracht in de lagere groepen zult u vooral in voorwaardelijke sfeer leerlingen begeleiden, zoals het leren dat kinderen elkaar laten uitspreken.

Hieronder staat per onderdeel aangegeven welke competenties er van de leerkracht gevraagd worden:

<p>Luisteren:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geeft alle leerlingen de gelegenheid en het gevoel gehoord te worden. • Demonstreert dat alle kinderen gelijkwaardig worden behandeld.
<p>Keuzes maken:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kan leerlingen begeleiden bij het maken van een keuze. • Kan morele dilemma's uitlichten.
<p>Mening ontwikkelen/ geven:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geeft leerlingen het gevoel dat hun mening gewaardeerd en gerespecteerd wordt. • Laat zien dat er verschillend over onderwerpen gedacht kan worden.
<p>Omgaan met verschillen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Is zich bewust van zijn/haar eigen attitudes tegenover verschillen. • Houdt rekening met de verschillen tussen leerlingen. • Is zich bewust van zijn/haar voorbeeldrol bij het bespreken van morele dilemma's.
<p>Argumenteren:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Heeft kennis van het actuele stadium van redeneren van leerlingen. • Kan leerlingen begeleiden in het formuleren van argumenten. • Demonstreert hoe van rol en perspectief gewisseld kan worden.
<p>Presenteren:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wijst leerlingen op een respectvolle wijze op hun (verbale en non-verbale) manier van communiceren. • Geeft voorbeelden en suggesties hoe een leerling zijn presentatie kan verbeteren.
<p>Reflecteren:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Reflecteert door middel van het stellen van vragen op het gedrag en gevoelens van leerlingen en de inhoud van de debatlessen. • Kan individuele opvattingen relateren aan Nederlandse basiswaarden en mensenrechtenverdragen.

U kunt als leerkracht zelf ervaring opdoen met debatteren. Eén van de mogelijkheden hiervoor is het volgen van een debattraining, waarin u zelf kunt oefenen met debatteren en de vaardigheden die hierbij aan bod komen. Kijk voor meer informatie over een docententraining debatteren uw team op www.leerlijnde-batteren.nl.

3.7 Debattips

In hoofdstuk 2 is algemene informatie over debatteren behandeld. Als leerkracht moet u in staat zijn om een debat te kunnen opzetten, te begeleiden en te beoordelen. In dit hoofdstuk leert u de tips & trucs die gebruikt worden bij debatten kennen én herkennen. U kunt deze kennis gebruiken door leerlingen tips mee te geven wanneer zij zelf debatteren in de les.

Debatteren is een vaardigheid die verbeterd kan worden door onderdelen ervan te oefenen, te herhalen en uit te breiden: leerlingen worden elk jaar een stapje verder gebracht. Deze leerlijn biedt daarbij houvast. In dit hoofdstuk wordt een aantal aspecten en vaardigheden van het debatteren behandeld. Debatteren bestaat uit twee essentiële onderdelen: de argumentatie en de presentatie. Zonder argumenten geen debat en zonder presentatie geen overtuiging.

Tip 1: Noem voorbeelden

Het noemen van een voorbeeld helpt vaak om situaties te verduidelijken. Een veelgebruikte tactiek is het noemen van een eigen voorbeeld. De tegenstander zal het niet snel aandurven om dit in twijfel te trekken. Het gaat immers om iets wat jij (en niemand anders) hebt meegemaakt of hebt gezien. Zo wordt de tegenstander, die zo'n eigen ervaring niet heeft, het recht van spreken ontnomen. Ook het noemen van een voorbeeld uit het nieuws of de actualiteit werkt vaak goed. Het is namelijk voor iedereen herkenbaar.

In een debat over het gratis maken van museumbezoek:
“Zelf ben ik dit weekend naar een museum geweest, maar dat zouden we niet gedaan hebben als we moesten betalen!”

Tip 2: Gebruik feiten

Politici halen vaak cijfers en onderzoeken aan. Hiermee richten ze zich op feitelijke informatie. Dit kan uiteenlopen van statistieken, resultaten van onderzoeken of bepaalde beslissingen die bijvoorbeeld eerder door politici zijn genomen. Kenmerk van een feit is dat de waarheid ervan vaststaat. Toch worden feiten in debatten vaak in twijfel getrokken. Wanneer bijvoorbeeld de conclusie van een onderzoek als feit wordt gepresenteerd zal iemand die het niet met je eens is een ander onderzoek aanhalen waar het tegendeel uit blijkt.

Zo zou een politicus die wordt aangevallen op een beslissing die hij of zij genomen heeft, dat willen verdedigen door tegengestelde feiten op tafel te leggen. Het gevaar daarbij is dat het een welles-nietes-spel wordt.

In een debat over televisie kijken:
“Ik heb zojuist even rondgevraagd en meer dan de helft van de kinderen in deze klas kijkt langer dan twee uur TV per dag!”

Tip 3: Maak vergelijkingen

Kinderen zijn als geen ander in staat om situaties met elkaar te vergelijken. ‘Ja maar hij mag dat wel dus wil ik hetzelfde...’ Een vergelijking kan een moeilijk probleem simpel maken. Het maken van een vergelijking met een andere situatie is dan ook een zeer beproefde debattruc.

Toch gaat een vergelijking zelden helemaal op. Daarom is er altijd wel een kritische vraag te plaatsen bij het horen van een vergelijking. Dit is meteen de volgende tip.

In een debat over langere lestijden:

“Maar het is wel oneerlijk als wij een middag langer naar school zouden moeten en de leerlingen van de school hiernaast hoeven dat niet!”

Tip 4: Gebruik je stem

Stemgebruik is een groot wapen in een debat. Door het bewust gebruiken van de stem kan de overtuigingskracht en aantrekkelijkheid van een betoog vergroot worden. Met je stem kun je ook imponeren. Bijvoorbeeld door hard te spreken en je boos te maken. Daaruit kan het publiek opmaken dat je echt meent wat je zegt en je betrokken voelt bij het onderwerp van discussie. Het helpt om emotie te kunnen uitdrukken. Ook zachter praten in een debat kan leiden tot een grotere overtuigingskracht. Of door te variëren in spreeknelheid. Sommige zinsdelen kunnen langzaam worden uitgesproken zoals:

“Dit is heel... erg... fout!”

Tip 5: Let op je houding

De houding van de spreker in een debat bepaalt voor een belangrijk deel hoe hij of zij overkomt bij de luisteraar. Een zelfverzekerde uitstraling wordt bereikt door rechtop te staan en het lichaam te gebruiken voor het ondersteunen van het betoog. Handgebaren, zwaaien met de armen, jezelf voor het hoofd slaan, het helpt allemaal om geloofd te worden. Maar maak je ook niet te druk, probeer als je luistert een rustige houding uit te stralen.

Oogcontact is van onschatbare waarde. Niet alleen tijdens een presentatie, ook in een debat moet het publiek en de tegenstander aangekeken worden. Door te knikken toon je aan dat je luistert en begrijpt wat er gezegd wordt. Geen oogcontact maken is natuurlijk ook mogelijk, maar dit zorgt voor een negatieve indruk. Dit kan ervoor zorgen dat mensen denken dat je geen respect hebt voor je tegenstander.

Een gezichtsuitdrukking kan ook veel verraden. Woede, teleurstelling, frustratie of blijdschap: het is vaak aan iemands gezicht af te lezen. Zo ook in een debat. Een glimlach kan al leiden tot veel sympathie bij de jury, publiek of medeleerlingen. Verder is een goede luisterhouding ook belangrijk. Zo geeft een ietwat voorovergebogen lichaamshouding een open indruk en nodigt uit tot eerlijke communicatie. Een open houding vinden mensen prettig. Vermijd daarom gekruiste armen, dit maakt een erg defensieve indruk. Dit nodigt een spreker niet uit om openlijk te vertellen. Probeer tot slot om niet te hangen. Veel mensen doen dit onbewust, maar hangen en leunen op stoelen en tafels geeft geen zelfverzekerde indruk.

Tip 6: Geef oplossingen

Veel debatten gaan over problemen die vragen om een oplossing. Het debat zal altijd voor een groot deel draaien om de ernst van het probleem of de oorzaak ervan. Maar problemen zijn er om opgelost te worden dus het voorstellen van een goede oplossing in een debat zal indruk maken op publiek en jury. De tegenstander wordt hiermee overvallen en daarmee komt het initiatief aan jouw kant te liggen. Maar geef nooit in het begin van het debat al jouw plannen, want dan gaat de discussie daarover. Presenteer jullie idee aan het eind van het debat als dé oplossing, zodat de tegenstander er nauwelijks nog op kan reageren.

In een debat over het verbieden van snoep op school:

“We moeten niet het snoepen verbieden, maar we moeten er juist voor zorgen dat er meer gezonde dingen worden gegeten. Iedereen moet in de pauze een appel krijgen!”

Tip 7: Spreek duidelijk en houdt het kort

Bij debatteren is het essentieel om de aandacht van het publiek vast te houden. Gebruik daarom geen lange zinnen. Soms is een debater zo lang van stof dat zijn tegenstander én publiek aan het einde van een zin niet meer weten hoe die zin begon. Vermijd ook schrijftaal maar gebruik spreektaal. Probeer te voorkomen dat er veel stopwoorden gebruikt worden of te vaak “euh...”.

Praat duidelijk, gebruik niet te moeilijke woorden als er ook een makkelijke variant is. Vermijd, tot slot, overbodige openingen als “Ja, maar...” of “Ik heb gelijk.”

Tip 8: Maak gebruik van humor

Iets waar iedereen van houdt is een goede grap. Een grap zal het publiek aan het lachen maken en het zorgt voor een vrolijke noot in vaak serieuze discussies. Het is moeilijk te oefenen, sommige mensen kunnen een vooraf ingestudeerde grap goed vertellen, terwijl anderen het moeten hebben van spontane humor. Dit is iets wat je zelf moet aanvoelen in een debat, maar vergeet vooral niet dat debatteren leuk moet zijn. Humor mag daarom niet ontbreken!

Tip 9: Stel een vraag

Stel eens een slimme vraag! Natuurlijk niet de hele tijd, maar soms kun je de tegenstander flink overrompelen met een goede vraag. In een vraag ligt soms het antwoord al verscholen. Dat is een retorische vraag. Het is de bedoeling dat diegene waaraan de vraag gericht is zich aangesproken voelt en instemt met wat je suggereert. Maar met een vraag kan je ook een nieuw argument inbrengen. Of informatie verkrijgen van de tegenstander die je vervolgens in jouw voordeel gebruikt. Bedenk wel dat als je tegenstander een goed antwoord heeft op de vraag je het initiatief kwijt bent.

In een debat over het rechtvaardigen van stelen:

“Maar vind jij het dan niet goed dat je iets steelt voor iemand die niks te eten heeft omdat hij arm is? Anders heeft hij geen eten en dan wordt hij ziek.”

4. Verantwoording van het ontwikkelproces

Het leerplan- en lesmateriaal is ontstaan in samenwerking met een basisschool. De eerste concepten van het materiaal zijn uitgevoerd door en besproken met de docenten van deze school.

Ten behoeve van de overdraagbaarheid heeft de verdere ontwikkeling van de leerlijn en het bijbehorende voorbeeldlesmateriaal een aantal cycli doorlopen waarbij tussentijds informatie is verzameld (formatieve evaluatie) over enkele kwaliteitsaspecten van het materiaal, zoals relevantie en bruikbaarheid.

De vraag naar de relevantie is beantwoord door middel van een raadpleging van deskundigen en docenten (zie 4.1); de vraag naar de bruikbaarheid is beantwoord in een pilot waarbij conceptmaterialen zijn uitgetest in de onderwijspraktijk (zie 4.2).

4.1 Consultaties

Een concept van het leerplan is voorgelegd aan enkele experts en gebruikers. Het gaat om twee pabo docenten Nederlands, een leraar Nederlands in de tweede fase, twee groepsleerkrachten uit het primair onderwijs, een schoolbegeleider voor taal in het traditionele vernieuwingsonderwijs en een senior leerplanontwikkelaar voor taal in het primair onderwijs.

Deze personen hebben het materiaal ontvangen met een vragenlijst. Items hieruit zijn: de relevantie van debatteren in het onderwijs; de structuur en opbouw van de leerlijn; het gebruiksgemak van het materiaal; het niveau en de relatie tussen doelen en didactiek.

De resultaten van de consultaties zijn geanalyseerd en zijn aanleiding geweest voor aanpassingen. Eén categorie antwoorden is geen aanleiding geweest voor aanpassingen. Dit betreft opmerkingen om meer aan te sluiten bij lesmethodes in het basisonderwijs. Het bleek binnen de kaders van het project niet mogelijk om aandacht te besteden aan de veelheid aan methoden voor taalonderwijs. Wel is bij de ontwikkeling gebruik gemaakt van leerplannen voor taalontwikkeling.

4.2 Pilot

De leerlijn en de voorbeeldlesmaterialen zijn ontwikkeld en toegepast op een basisschool in Almere. Tijdens dit ontwikkelproces zijn onderdelen van de voorbeeldlessen eveneens uitgetest op enkele andere scholen in Roosendaal, Rotterdam, Veldhoven en Zwolle. Nadat een werkversie van de leerlijn en de lesmaterialen ontwikkeld waren, is besloten tot het uitvoeren van een pilot op vier basisscholen. Drie van deze scholen had nog geen eerdere ervaring met debatteren. Het doel van de pilot was om na te gaan of het materiaal toepasbaar is in meerdere situaties. Om die reden is gekozen voor vier uiteenlopende scholen voor wat betreft samenstelling, locatie en denominatie.

Met uitzondering van één school, maken alle scholen die op enigerlei wijze bij de ontwikkeling van de leerlijn en de voorbeeldlesmaterialen betrokken zijn, deel uit van het project 'scholenpanels burgerschap'. In dit project werken ruim tien basisscholen en 25 scholen voor voortgezet onderwijs, samen met het SLO, de onderwijsinspectie en de universiteiten van Amsterdam (UvA) en Groningen (RuG) aan een onderzoek en ontwikkelproces.

In de pilot is het materiaal in ten minste twee groepen toegepast. Daarbij is al het voor die groep beschikbare materiaal gebruikt. De vier deelnemende scholen hebben tezamen al het beschikbare materiaal gebruikt en geëvalueerd, waarbij een deel van de lessen door meerdere docenten is uitgetest. De docenten hebben daarbij na iedere les een evaluatieformulier ingevuld.

Ook is er met de deelnemende docenten een afsluitend gesprek gevoerd over hun bevindingen. Voor de scholen met de uitvoer zijn gestart, hebben zij een introductiesessie gevolgd waarin zij zelf ervaring konden opdoen met debatteren.

Resultaten

De leerlijn debatteren is geëvalueerd aan de hand van veertien docentenquêtes. Hieronder staat weergegeven welke bevindingen hieruit naar voren kwamen. Allereerst wordt beschreven wat de reacties van de docenten op de leerlijn debatteren zijn. Vervolgens wordt aandacht besteed aan de inzetbaarheid van de leerlijn, het gebruik van de lessen en het gebruik van de docentenhandleiding. Tot slot worden suggesties van docenten naar aanleiding van het door hen gebruikte lesmateriaal weergegeven.

Reacties op het lesmateriaal

De docenten geven een positieve eerste reactie op het lesmateriaal. Ze vinden dat het materiaal een duidelijke structuur en goede opbouw kent. Het ziet er goed doordacht en overzichtelijk uit. Enkele individuele reacties van docenten na gebruik van het materiaal:

- Het materiaal is praktisch; de docent kan er goed mee aan de slag.
- Het is een uitdaging om kinderen naar elkaar te laten luisteren, op elkaar te laten reageren en hun mening te laten toelichten.
- Veel activiteiten doen scholen zelf ook al, waardoor het lesmateriaal goed binnen het onderwijs past.
- Debatteren is belangrijk voor de persoonlijke ontwikkeling van leerlingen uit groep 8. Gemiddeld geven de docenten het lesmateriaal het cijfer 7,9.

Inzetbaarheid leerlijn

Docenten hebben verschillende opvattingen over de plaats van de lessen binnen hun curriculum en op welke methodes ze de lessen vinden aansluiten. Deze verschillen hangen samen met de leerjaren waarin de docenten werkzaam zijn.

Bij de leerjaren 1-2 komt naar voren dat docenten de lessen bij de kringactiviteiten vinden passen. Er wordt door een docent aangegeven dat het materiaal bij kleuters breed inzetbaar is, ook bijvoorbeeld bij taallessen en wereldverkenning. Docenten van leerjaar 1-2 noemen daarnaast dat de lessen kunnen aansluiting op de taalmethode, 'Klassenbouwers' en 'Schatkist'. Bij deze laatstgenoemde methode leren kinderen over een verhaal of onderwerp na te denken. Ook worden drama en de 'Bloe-boeken' genoemd, waarin kinderen leren te luisteren en hun mening te geven rond een thema in het kader van hun sociaal-emotionele ontwikkeling.

Bij de leerjaren 3-4 komt naar voren dat docenten de lessen bij kringactiviteiten en de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen vinden passen. Daarnaast wordt onder andere genoemd dat de lessen bij spreekbeurten en kunstzinnige vorming zouden kunnen passen. Docenten van leerjaar 3-4 noemen aansluiting op bestaande methodes als 'Veilig Leren Lezen' en kunstzinnige vorming. Een docent van leerjaar 4 denkt dat veel opdrachten te combineren zijn met opdrachten uit het boek 'Klassenbouwers werken aan een klassenklimaat'.

Bij docenten van de leerjaren 5-6 wordt het meest genoemd dat het materiaal bij de taallessen en wereldoriëntatie past. Verder worden onder andere kringgesprekken en sociaal-emotionele vorming genoemd. Docenten van leerjaar 5-6 konden geen methode noemen waarop ze aansluiting vonden. Wel noemt een docent dat bij het uitvoeren van de les de werkvormen regelmatig gecombineerd zijn met werkvormen uit 'Coöperatief leren'.

Bij de leerjaren 7-8 wordt door de docenten het meest aangegeven dat de lessen bij de taalvaardigheden passen. Ook worden wereldoriëntatie, burgerschap en sociaal-emotionele ontwikkeling genoemd.

Docenten van leerjaar 7-8 noemen onder andere aansluiting op de methode 'Topondernemers' (wereldoriëntatie) en de wekelijkse behandeling van het nieuws in de klas.

Gebruik van de lessen

De docenten van leerjaar 1-2 vonden de lessen leuk om te geven. De inhoud en lengte van de verhalen en het gebruik van de praatstok in de lessen sluit goed aan op de belevingswereld van de leerlingen. Een docent merkt op dat het gebruik van dezelfde praatstok in de eerste drie klassen goed is voor de doorgaande lijn. Een docent merkt op dat het bij een les opviel dat leerlingen uit groep 2 beter hun keuze voor een prentenboek konden verantwoorden dan leerlingen uit groep 1. Een andere docent merkt op dat meer werkvormen voor kleuters wenselijk zijn.

De docenten van leerjaar 3-4 geven aan dat ze de lessen concreet en duidelijk omschreven vonden. De lessen pasten binnen het tijdsbestek en de werkvormen sluiten aan op de belevingswereld en het niveau van de leerlingen. Een docent geeft hierbij aan dat leerlingen uit groep 4 het moeilijk vinden om uit te leggen waarom ze iets vinden. Bij dit materiaal leren ze hier goed over na te denken. Een tweetal docenten heeft een eigen draai aan de inhoud of de tijdsplanning van de les gegeven.

De docenten van leerjaar 5-6 vonden de lessen uitnodigend, bruikbaar en goed aan te passen aan de actualiteit. De lessen bieden voldoende gespreksstof. De foto's in het materiaal spraken de leerlingen ook aan, waardoor verschillende en interessante reacties van leerlingen naar boven kwamen. Door de docenten wordt verder aangegeven dat er voldoende variatie in de werkvormen zit en dat de werkvormen activerend zijn. Een docent geeft aan dat vooral de werkvorm met 'de koffer van oom Harrie' nieuwsgierigheid bij de leerlingen opwekt, maar dat het voor de leerlingen moeilijk was om op elkaar te reageren.

De docenten van leerjaar 7-8 vonden de lessen goed te gebruiken. De leerlingen zijn betrokken en enthousiast. Er wordt aangegeven dat de voorbeeldstellingen fijn zijn, dat de lessen goed in elkaar zitten, dat er een goede afwisseling van werkvormen is en dat er een goede opbouw in de lesmethode zit. Over de geschiktheid van het materiaal voor de leerlingen zijn de docenten van dit leerjaar meer verdeeld. Aan de ene kant wordt aangegeven dat de lessen geschikt zijn en de werkvormen zoals het teamdebat en forum, goed aansluiten op de doelgroep. Aan de andere kant wordt aangegeven dat leerjaar 8 nog niet aan sommige werkvormen toe was, waardoor er lessen zijn aangepast of er teruggegrepen is op een les van de middenbouw. Zo vinden sommige leerlingen het moeilijk om direct te reageren op wat gezegd wordt, ze willen liever hun eigen zegje doen.

Gebruik van de docentenhandleiding

De docenten zijn positief over de bruikbaarheid en leesbaarheid van de docentenhandleiding. De handleiding biedt houvast voor de lessen en wordt als overzichtelijk en duidelijk opgebouwd ervaren. Een docent geeft aan dat de handleiding een aanvulling op of inspiratie voor andere lessen kan zijn. Daarnaast wordt door een docent uit leerjaar 8 opgemerkt dat het prettig is dat er maar van drie of vier werkvormen gebruik gemaakt wordt, welke het hele jaar geoefend kunnen worden. Op deze manier worden docenten niet overladen met tal van verschillende mogelijkheden.

Een tweetal docenten geeft echter aan dat informatie in de handleiding van minder waarde is wanneer docenten zelf al veel ervaring hebben in het onderwijs, zoals gegeven voorbeelden van vragen die je aan de leerlingen kunt stellen. Een andere docent vindt daarentegen deze voorbeeldvragen juist wel handig.

Verder vonden alle docenten dat de beschrijvingen in de handleiding voor voldoende houvast zorgen bij de voorbereiding van de lessen. Docenten van alle leerjaren zijn ook erg positief over de achtergrondinformatie van het debatteren in de handleiding.

De achtergrondinformatie wordt als duidelijk en goed leesbaar ervaren. Een docent merkt op dat het voor jezelf fijn is alles weer duidelijke op een rijtje te hebben.

Daarnaast geven docenten aan zich te kunnen vinden in de leerdoelenkaders in de handleiding en dat de doelen aansluiten bij de leerjaren. Docenten van leerjaar 1 en 2 geven aan dat de doelen duidelijk geformuleerd zijn en goed op de leerlijnen voor groep 1 en 2 aansluiten. Docenten van leerjaar 3 en 4 kunnen zich ook vinden in de leerdoelenkaders. Een docent merkt hierbij op dat de lessen voor groep 3 en 4 beter niet apart gezet kunnen worden, omdat lessen voor leerjaar 3 ook goede lessen voor de eerste helft van het vierde leerjaar zijn. Docenten van de leerjaren 5-6 en 7-8 vinden ook dat de doelen goed aansluiten op de leerjaren.

Suggesties van docenten

Door een docent van leerjaar 1-2 wordt aangegeven dat extra verhalen en onderwerpen die geschikt zijn voor kleuters gewenst zijn. Daarnaast geeft een docent aan dat praatplaten bij de verhalen fijn zouden zijn. Ook merkt een docent op dat ze op school al veel aan deze vorm van taalvaardigheid doen, maar dat het handig is om alles samengevat te hebben in een leerlijn als deze met een opbouw van groep 1 t/m groep 8.

Door docenten van leerjaar 3-4 wordt aangegeven dat de lesmethode goed in elkaar zit en een nieuwe impuls geeft. Door de concrete manier van lesschrijven kom je weer op andere ideeën voor debatteren in de klas. Een uitbreiding van het aantal omschreven lessen per jaargroep zou welkom zijn.

Een docent van leerjaar 5-6 merkt op dat het lastig kan zijn de lessen in het bestaande programma te passen. Een oplossing daarvoor is om tijdig te besluiten over het gebruik ervan en niet zoals bij de pilot halverwege het jaar.

Een docent van leerjaar 7-8 geeft aan dat het aantal stellingen voor het debatteren in de docenthandleiding voldoende is, maar dat er meer debatvormen in opgenomen mogen worden. Verder geeft een docent aan dat het handig is de verschillende vormen van debat en de bijbehorende regels op te hangen in de klas. Tijdens de uitleg, het debatteren en vooral tijdens het jureren konden de leerlingen hierop kijken. Tot slot merkt een docent op dat de leerlijn debatteren niet geschikt is om in één keer in te voeren. De leerlijn zou wel in de groepen 1-2 en 3-4 tegelijk ingevoerd kunnen worden, waarna het verder uitgebouwd wordt. Wanneer de leerlijn in één keer ingevoerd wordt, beschikken de leerlingen uit de hogere groepen niet over de benodigde vaardigheden en zal het materiaal mogelijk niet aansluiten bij de beginsituatie.

Conclusies

Uit de pilot kan geconcludeerd worden dat zowel het leerplanmateriaal als de voorbeeldlessen voldoen aan de eisen voor relevantie, bruikbaarheid en overdraagbaarheid. Uit de reacties van de docenten kan geconcludeerd worden dat de inpassing in het curriculum aandacht vereist. Daarbij gaat het zowel om het vinden van de beschikbare tijd als het aansluiten op de gebruikte methode voor Nederlandse taal.

Een tweede punt dat uit de pilot naar voren komt, betreft de voorwaarde om te kiezen voor een brede implementatie. Om leerlingen de kans te geven zich de debatvaardigheden eigen te maken door toepassing en herhaling, is het van belang dat deze vaardigheden regelmatig geoefend worden en door de jaren in complexiteit toenemen.

5. Lesactiviteiten debatteren: instructie

Voor alle klassen is een leskatern opgenomen met daarin oefeningen die u in de les kunt gebruiken. Het zijn activiteiten waarmee u aan de beoogde doelen kunt werken. Vooraf willen we u duidelijk meegeven dat het hier gaat om voorbeeldlessen. De oefeningen geven een indruk van wat u kunt doen om met debatteren en het debat bezig te zijn. Wellicht dat niet alle oefeningen aansluiten bij uw school, klas of lesmateriaal. U bent het beste op de hoogte van de ontwikkeling, (voor)kennis en taalvaardigheid van uw leerlingen. Misschien dat u liever een les inzet bij een andere groep of uw eigen draai aan de lessen geeft. U kunt uw eigen inzicht en creativiteit bij dit materiaal gebruiken om oefeningen te verzinnen die speciaal voor uw klas van toepassing zijn. De lessen zijn ook vooral bedoeld om u te enthousiasmeren voor het debat als middel voor burgerschap. Voor verdere inspiratie verwijzen wij u nog graag naar de website www.leerlijndebatteren.nl

De leerlijn geeft u houvast bij het gebruik van het debat in de les. Debatteren is niet altijd gemakkelijk. Er wordt veel van de deelnemers gevraagd. Uitgangspunt is dat alle leerlingen mee kunnen doen. In de voorbeeldlessen wordt per leerjaar de moeilijkheidsgraad iets opgevoerd. Uiteindelijk wordt van leerlingen in groep acht verwacht dat ze op een volwaardige wijze een debat kunnen voeren en hierop kunnen reflecteren. Dit kan alleen bereikt worden als onderdelen van debatteren simpel worden aangeboden. Herhaling en uitbreiding vormen de rode draad. Dit kan bijvoorbeeld door bij andere vakken gebruik te maken van elementen uit de verschillende oefeningen.

De leerlijn debatteren heeft raakvlakken met taal, burgerschapsvorming en wereldoriëntatie. U kunt daarom aansluiting zoeken bij het bestaande lesprogramma en methodes. Zo kan op een creatieve en uitdagende manier gewerkt worden aan een geïntegreerd curriculum. Waar mogelijk kunt u uw lessen debatteren inpassen in het bestaande lesprogramma en methodes voor wereldoriëntatie en taal. Als leerkracht zult u zelf moeten bepalen op welke momenten u het debatteren wilt gebruiken en of u het wilt verbinden aan onderdelen uit uw taalmethode.

Voor ondersteuning of opmerkingen kunt u contact zoeken met de auteurs.

De voorbeeldlessen zijn geordend in vier katernen:

leerjaar 1/2

leerjaar 3/4

leerjaar 5/6

leerlijn 7/8

Dit materiaal is separaat gepubliceerd.

SLO is het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling. Al meer dan 30 jaar geven wij inhoud aan leren en innovatie in de driehoek beleid, wetenschap en onderwijspraktijk. De kern van onze expertise betreft het ontwikkelen van doelen en inhouden van leren, voor vele niveaus, van landelijk beleid tot het klaslokaal.

We doen dat in interactie met vele uiteenlopende partners uit kringen van beleid, schoolbesturen en -leiders, leraren, onderzoekers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties (ouders, bedrijfsleven, e.d.).

Zo zijn wij in staat leerplankaders te ontwerpen, die van voorbeelden te voorzien en te beproeven in de schoolpraktijk. Met onze producten en adviezen ondersteunen we zowel beleidsmakers als scholen en leraren bij het maken van inhoudelijke leerplankeuzes en het uitwerken daarvan in aansprekend en succesvol onderwijs.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40

F 053 430 76 92

E info@slo.nl

www.slo.nl

slo